

Juhász Attila

Sodrásban

(Villányi László: voltaképpen)

Talán szerzői ötletből adódik, hogy a borítóra került név és kötetcím egybeolvasása a méltatandó esszékötet esetében is termékeny, többirányúan nyitott kontextuális kiegészítést, mondattá építhető folytatást tesz lehetővé. Érdeemesnek és érdekesnek látszik felvezetésképpen eljátszani a legvalószínűbbnek tűnő kontextus-előrejelzésekkel, illetve utólagosan elébe menni az összefüggés-hálózat szétszalazásának, a komponensek azonosításának.

Csak a legkézenfekvőbbek ezek közül:

Villányi László voltaképpen...

...lírikusként ismert alkotó, de több évtizede publikálja esztétikai, etikai, ars poetica témájú gondolatait értekező-vallomásos formában és műfajokban is, melyekből válogatást közöl a mostani kötetben.

...nem is klasszikus esszétet ír, hanem meditatív töredékeket vagy „mono-dialógusokat”, játékos állegendákat vagy impressziózus összegző alapvetéseket inspirációs forrásairól.

...esszéíróként is alkati természetességgel hoz létre költészetet, költőiséget, azaz lírai sággal telíti értekezéseit.

...a partnerségre építi írásait: minden egyéni bölcselő-vallomásos gondolatsorba folyamatosan és nevesítve is bevonja azokat a gondolkodókat és bölcsességeket, akikkel és amelyekkel azonosulni tud, mert inspirálják, s ezzel együtt ő maga is természetes módon inspirálja, partnerre avatja olvasóját, hiszen kérdegetve, dilemmákat felvetve invitálja beszélgetőpartnerének az olvasót, sok szabad teret engedve neki az önálló kérdésfelvetéshez, illetve a továbbgondoláshoz is, illetve az integratív önépítéshez.

...betekintést enged a karakteres emberi-költői önazonosságát mind teljesebben kibontó alkotásfolyamatba, melynek eredményei, az értekező vagy lírai szövegek egyaránt jól karakterizálható, még visszafogottságában és alakmásokba való áttelekésülésében is nagyon őszinte és közvetlen embert-alkotót engednek szemlélni.

Hasonlóan ahhoz, amiként a kötetcímadás nyitva hagyja az olvasó számára a belső kontextusváltozatokhoz tartozó értelmi ráhangolódás, az interiorizáció útjait-módjait, a fényvonzású borítókép, Krajcsovics Éva ablakmotívumra építő festménye is egyfajta tekintetnyitás lehetőségét szimbolizálja, ráadásul magában hordozza a szerzői szemléletre jellemző szépségteremtő harmonikusságot is.

Ha az ablakmetaforát a betekintés jelentéslehetőségével értelmezzük, elsősorban olyanfajta intimitás nyíltságára gondolhatunk, melynek köszönhetően a kötet írásai bebocsátatást engednek a szerző játékos vagy komoly tűnődéseibe, alkotói műhelyébe, némely kötet, versciklus keletkezési háttértörténetébe, másrészt viszont többértelműen lehet ez a motívum a kitekintés jelképe is, hiszen az esszéműfajban való megszólalás a Villányi-életmű belső arányaira nézve valóban alkalminak, kitekintés jellegűnek mondható (vö.: 17 szépirói kötet mellett 1 karcsú esszégyűjtemény), de emellett a szerzőnek mint befoga-

dó-integráló szubjektumnak esztétikai-bölcseleti érdeklődési irányaira, hatástényezőire is közvetlenül ráláthatunk.

Karcsú, tenyérnyi kötet csupán a *voltaképpen*, de gondolatiságának egészében és a tizenöt különböző írásra nézve egyaránt jelentékeny súlya van, azzal együtt is, hogy a szövegek beszédmódjára alapvetően a derűs szemlélet és hangvétel jellemző. A felütés és a zárlat mondatai – csakúgy, mint a nyitó- és záróesszék („*Szeretettel és irgalmasan*”, ill. *Miképpen*) maguk is – a komoly elgondolkodtatás gesztusai: „Irgalmasság: súlyosan komoly szó”; „A bocsánatkérés többnyire töredékes. Miképpen a megbocsátás is.” Ezek olyasfajta keretet képeznek, amely a kötetkompozíció tudatos kialakításáról, elmélyült bölcseleti szándékról tanúskodik. Az esszétételek felezőpontján, vagyis nyolcadikként egy olyan szöveg került a kötetbe (*Mérték*), amely a másik két említettel együtt alappillérnek számít, ráadásul az etikai problémafelvetés apropóján is kapcsolatot, szemléletmódbeli rokonságot mutatnak egymással. Egy-egy kulcsfogalom, az irgalmasság, mértékletesség és megbocsátás fogalmának értelmezéséhez, árnyalt körüljárásához kötődnek ezek a szövegek, melyekben megmutatkozik a szerző biblikus inspiráltsága, keresztényi – ám tételelességtől, dogmatikától független – látásmódja, értékrendje. Néhol közel állnak ezek a szövegek, illetve egyes részleteik a szentenciózussághoz, viszont cseppet sem didaktikusak, sokkal inkább jellemzi őket a mérlegelő meditatívuság, a belső kérdések megszólító-inspiráló kivetítése. A keretező szövegekben mindehhez sajátosan impressziózus, töredékes struktúra társul, amely a gondolatfutamok egy irányba haladása mellett a szerteágazó-árnyalt megközelítés szándékáról is tanúskodik, illetve modellezheti a bölcseleti folyamat alkalmi dilemmáit, megtorpanásait. Nyelvileg-formailag koherensebb a kötetközépi esszé, melyben nem az aurea mediocritas klasszikus horatiusi nyomvonala a meghatározó, hanem távol-keleti bölcseleti hatások egészítik ki a keresztényi szemléletet.

Az etikai témájú írásokhoz hasonlóan *A kertben* című esszé is egy központi fogalomhoz rendeli mondandóját, ennek a motívumnak a szubjektív jelentésfeltárása azonban már egy újabb szövegcsoporthoz rendeli a kötet második értekezését, mely csoportnak másik két tagja is rövidebb-hosszabb formában értékrendi áttekintést tartalmaz. A kert szerzőnk számára nem elsősorban allegorikus értéktár, biblikus vagy egyéb kultúrkörhöz kötődő szimbólum, hanem életteli, valós iskolája a teremtődés, tökéletesedés tapasztalati és esztétizáló szemlélésének, ahol az apró történetek és időtlen világtörvények iránti figyelem, vagy éppen az önszembesítés, a számvetéskészítés, a természetes/természeti inspiráltság iránti fogékonyság humán képessége erősödhet és emelkedhet az igazi öröm, az igazi szabadság, az önfelelt létotthonosság megélésének mentális szintjére. *Az új évezred szelleme* már címével is Weöres Sándort idézi meg, s az egyébként is kedvelt – Villányi városához, Gyórhöz még gimnazistaként kötődő – bölcslő és költőelőd szemléletmódját sajátjához adaptálva, illetve továbbgondolva, egy sajátos metaforára építi annak szemléltetését, hogy mely értékek tiszteletét hirdethetné egy olyan szellemi műhely, iskola, ahol lépcsőről lépésre értené meg a jövő nemzedéke, miképp juthat el az élet tiszteletéhez, létezésünkben a teljesség megéléséhez, „hogy a derűs lét ősi titka” az övék lehessen. Egy szinte peripatetikus modellt, bölcslő közösséget képzel el, melyben a már említetteken kívül fontos értéknek minősül a humor képessége, az egymás iránti figyelem és szeretet, illetve a szerelem mindenfeletti boldogsága. A szemle egyfajta betetőződéseként, utolsó tételeként szerepel itt a költészetben megtestesülő szépség és szabadság értéke, amellyel kapcsolatban szerzőnk fontosnak tartja mesterét szó szerint is idézve szemlélhetővé tenni saját költői ars poeticáját.

Ennek a szövegcsoporthoz, s egyben a kötetnek is legterjedelmesebb darabja *A költészet mibenléte* című írás, mely teljes egészében közli Villányi Lászlónak a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémián előadott székfoglaló beszédét. A cím, a terjedelem aránya, a

keletkezés apropója egyaránt afelé mutat, ami egyébként a kötetbeli 15 értekezés nagy többségének és Villányi alkotói létének is elemi módon meghatározó, minden irányban kisugárzó középpontja: mi minden játszik közre abban, hogy az élet költészetté formálható, a költészet étellel teli lehessen, melyek azok az értéktartalmak, amelyekről Weöres Sándor nyomán már esszenciális formában számot vetett a fentebb említettek szerint.

A versekben olykor alakmások hangján megszólaló alkotó most olyan alanyt állít a középpontba bölcséleti-esztétikai-arspoeticus alapvetésének szemléltetéséhez, akit csupa kisbetűvel a szerencse fiának nevez. Úgy vonatkoztatja rá a mondottakat, hogy miközben az életrajzi momentumok és mintegy harminc hivatkozásban megidézett mesterek/példák kiléte egyértelművé teszik személyes háttéralanyiságát, az azonosulást, mégis lemond az ego öntudatosságának kinyilvánításáról. Gesztusában a korábbi kötetcímként is fellelhető nagybetűs *Alázat* bölcsessége érhető tetten, ráadásul nem sajátítja ki ezáltal szépségelvű ars poeticájának, a költészetben megélhető szabadságélménynek, illetve az egyetemesség, az egylényegűség, az összhangteremtés szemléletének igazát, hanem úgy tekint bárki költőre vagy humán gondolkodóra, hogy hasonlóképpen ő is lehet a teljesség megtapasztalásának birtokában a kiválasztott, a szerencse fia: „A szellemi létezésben is található folyók (...) egyszer csak ismerős a sodrás (...) egy időben nézelődhetünk másokkal (...) barátságot érezhetünk némely hasonló élethelyzet vagy életszemlélet okán.”

Erős logikai vázra épül a tanulmány, melyben a szerző a tizenötmilliárd éves kozmikus örökség, az univerzum költészetének ámulatától egy különlegessé csiszolódott kavics megtalálásának örömeig jut el, s természettudósok, filozófusok, esztéták, alkotóművészek évezredek és kortársi, műfajfüggetlen bölcsességeit nyelvileg is nagyfokú immanenciával, csodás összhangzatú mozaikká építve mondhatja el szintetizált hitvallását, s teszi így is követhetővé szellemi-szemléleti kiteljesedését. A legfontosabb viszonyítási pontokként Simone Weil és Paul Valéry szellemisége tűnik fel, de megnevezetlenül is, újra érződik Weöres Sándor erős bölcséleti hatása. Ebben a folyamatban a sodrás metaforája mellett ismét szerepet ad a séta motívumának, amely egyébként napi gyakorlata valós életének is, s talán e mozgásforma jelképivé váló, hangsúlyozott lassúsága kapcsán még szemléletesebben fejezi ki azt a szerzői törekvést, hogy időt adjunk magunknak a figyelemre, a rácsodálkozásra, a befogadásra, az elfogadásra.

A szellemi együttétalások metodikájára az „*Idő szerint*” című írásban találunk utalást, ám az ott említett gesztusok nemcsak az adott olvasmányra vonatkoztathatóak, hanem Villányi világszemléleti teljesedésfolyamatának egészéhez s mindennapos olvasói gyakorlatához is hozzátartoznak: „A Bibliát mindig ceruzával kezemben olvastam, megjelölve az általam költészetnek gondolt sorokat, mert hát a Biblia költészet (is). „Bensővé váltak szavak, mondatok, idővel ezért is merészelttem verseimbe emelni részleteket, abban a hitben, hogy azok szervesen illeszkednek.”

A világszemléleti és ars poeticus identitás körvonalazásának játékosabb módosait szemléltetik azok a szövegek, amelyek sajátos állegendákat építenek a szerző nevének, illetve családi és földrajzi kötelekeinek eredete köré, valamint feltárják/elrejtik némely verscikluskötet alakmáslanyainak genetikáját (*Egy másik évszak, Vonat, Rokon, Miért e nők*). A nyelvi, áletimológiai lelemények bevetésén túl az is az összekacsintó derű forrása itt, hogy az abszurd határát is súroló fiktív és álinformációkat szerzőnk valós biografikus elemekkel vegyíti. Ezáltal esélyt ad egyfajta tájékozódásra az olvasónak, másrészt viszont megtartja magának a teljes igazságot, vagyis nemcsak átlényegíti, átlelkesíti, feloldja-szétosztja szubjektumának az ihlet által mozgásba hozott érzelmi-gondolati-habitusbeli sokszínűségét – például a nagy barokk zeneszerző, muzsikus, tanár személyiségébe, vagy épp a számos *ismeretlen költő*nő kitalált alakjába –, hanem a felületi spektrum szélesítése által egyszerismind védelem alá is helyezi legbensőbb énjét, s ezáltal tovább motiválhatja

az olvasó érdeklődését, kíváncsiságát, illetve szerző és befogadó egymásra hangolódását, összjátékát. (A *Vivaldi naplójából* című kötet nem véletlenül aratott anno nagy szakmai és közönségsikert – talán ennek a felfokozott érdeklődésnek is szót, hogy szerzőnk 16 játékos variációt adott a keletkezésére az *Egy másik évszak* álgenézisében, s egyedül itt éreztem azt, hogy az említett összekacsintásban az olvasó talán nem marad mindvégig vagy egyformán partner.)

Az így keletkezett szövegváltozatokban szintén nyomát találjuk Villányi impressziókra fogékony alkotómódszerének: egy-egy ötletet bont ki újabb és újabb lendületekre találva valóság és fantázia felszabadító találkozásában.

„Minden teremtés egy ismeretlen eszmény, amely feltárul előttünk... Egy újabb szép leány bizonyítja, hogy a boldogság létezik, és sokféle alakot ölthet” – idézi szerzőnk Proustot a *Lányok* című írás elején, s ennek kapcsán is láthatjuk, hogy az alakokban, alanyokban, karakterekben megmutatkozó sokféleség mellett milyen fontos számára a szerelem szépsége, titokzatossága, eszményisége. Nagy hangsúlyt kapott ez a téma a székfoglaló beszéd értéktételei között is, de a kötetben van még három másik olyan esszé, amely önálló tematikát biztosít szerzőnk szerelem iránti elköteleződésének (*Amikor a hajó elhagyta Hvert, Miért e nők, Lányok*). Persze versesköteteiben is folyamatos megerősítést kapjuk ennek a hangsúlyos alkati vonásnak, s miközben a *Lányok* vallomásában méltán azonosul újabb idézeteket inzertálva a szerelem nagy költő-bölcseivel, pl. Ovidiussal, Goethével, Márquezzel, a kulcsmondat mégis egy dalmát pincérnek kölcsön adva hangzik el másutt: „én is a szerelemből élek”. Érdemes lenne összetettebb tartalmi miatt hosszabban is idézni a szövegből, s mellé árnyaló-értelmező kiegészítéseket felsorakoztatni a vágy Villányi-féle inspiratív természetével kapcsolatosan a *Lányok* futamaiból, de az a vállalkozás nehezen lenne megoldható anélkül, hogy ne a teljes szöveget (*Amikor a hajó elhagyta Hvert*) citálnánk ide, hiszen egészében olyan egymondatos fluidumot képez, amely nyelvi szerkezetében szinte megbonthatatlan, s inkább már Villányi – többnyire szintén egymondatos – lírai alkotásaival rokonítható, semmint hogy egyszerűen esszének, értekezésnek nevezzük.

A *voltaképpen* teljes corpusát elolvasva is nagy örömmünkkel lehetjük abban az intellektuális és nyelvi sodrásban, amelynek dinamikáját a szinkrón befogadás és lendületes együtt haladás lehetőségének megteremtése jellemzi, s a már említett partnerség megtartásához olyan természetes hangvétel társul, melynek alkati, az egész életműből jól ismert jellemzője a bensőséges kifinomultság, a könnyedség, a figyelmesség, a szeretet és a bizalom.

Befejezésül még egyszer a kötetcímről. A szó maga azért is érdekes, mert szófajtanilag jelentés nélküli kötőszónak minősül, mégis van jelentésszerű töve, amely képzett főnévként a létezés fogalmához kötődik (vö. valaminek a valamilyen volta). A másik érdekesség, hogy jelentés híján is ismeri változatait a szinonimaszótár, s azoknak is van jelentésszerű tövük (pl. *vég-eredmény*-ben; *lényegé*-ben). Nos, hogy a Villányi-féle fiktív etimológiák módszertanánál maradjunk: kétségtelen, hogy az esszékötet mint *végeredmény* az életműnek *lényegi* részét képezi; és immár talán túl is lépve a szójátékok tolerálható kvázi etimológiáján: a *voltaképpen* érvényes és fontos alkotói tanúságtétel Villányi László *léteképpen*.

(*Vigilia Kiadó, 2017*)